

of Nicholas II the earlier lists reckon from election, the later from consecration ; in that of Alexander II it is likely that the two acts took place on the same day. It seems therefore that there is a considerable balance of probability in favour of the conclusion that, except in unusual circumstances, the papal chronologers were in the habit throughout the eleventh century of computing the duration of each pontiff from the day of his election. Whether the principle holds good for the earlier lists or for the integral part of the *Liber Pontificalis*, I have not examined ; but *a priori* one would expect that this should be the case.

It was the custom that the election should take place at the church of St. John in the Lateran, or, if it took place elsewhere, that the pope should be at once conducted to the Lateran and be solemnly proclaimed there.⁴⁷ According to the account written by Cencius the Chamberlain, afterwards Pope Honorius III, in the last years of the twelfth century, the pope after his election was handed the keys of the Lateran palace and held a reception of all the officials.⁴⁸ Among them the notaries of the chancery occupied a conspicuous rank, and it was an appropriate occasion for making a record of the date and the pope's name. That this should be done at the Lateran is rendered the more probable by the fact that it was there that the papal archives were preserved. The ordination or consecration at St. Peter's, which commonly took place on the following Sunday, was a great ceremonial function which did not offer the same opportunity for doing a piece of formal official business.

REGINALD L. POOLE.

Two Lives of St. Ethelbert, King and Martyr

THE Life of St. Ethelbert, by Giraldus Cambrensis, is the main subject of the present article ; but in trying to gain some light on its sources I have been led (as naturally happens) rather further afield than I anticipated.

The Bollandists, in their *Bibliotheca Hagiographica Latina*, s. v. Ethelbertus, enumerate the Lives of the saint as follows :

1. That by Giraldus Cambrensis.
2. That by Osbert of Clare.
3. That in Capgrave's collection.
4. An epitome thereof (which is of no importance to us).
5. That in the chronicle called John Brompton's.

⁴⁷ See, for instance, the Lives of Popes Conon (A. D. 686), Stephen II (A. D. 752), and Paschal II (A. D. 1099) in the *Liber Pontificalis*, i. 368, 440, ii. 296 ; and Mabillon's *Museum Italicum*, ii (1724), p. cxvi.

⁴⁸ *Ordo Romanus* xii, in Mabillon, ii. 211 f.

I will say shortly what is necessary at this stage about each (except no. 4).

1. Giraldus speaks of having written a Life of St. Ethelbert at the request of others.¹ The Cotton MS. Vitellius E. vii (hopelessly damaged by the fire of 1731) contained a copy of it, which Dugdale transcribed and sent to the Bollandists. They, not crediting the attribution to Giraldus Cambrensis, preferred to print the Life in 'Brompton' (no. 5), to which they added a few extracts from Giraldus, and the Miracles.

Vitellius E. vii (a made-up volume) contained :

1. Giraldus's Life of St. Ethelbert.
2. His Life of St. David.
3. A Life of St. Patrick.
4. Ailred's rule for anchoresses.
5. The order for enclosing a recluse.
6. The Ancren Riwle. I have not looked at the manuscript, which, according to Mr. G. C. Macaulay,² is in a very bad state.

I now give a complete text of Giraldus's Life from a later manuscript at Trinity College, Cambridge.

2. Osbert of Stoke by Clare, sometime prior of Westminster, wrote a Life which he dedicated to Gilbert, bishop of Hereford. Bale³ gives the incipit 'Gloriosus orientalium anglorum'. Now Hardy⁴ has an article on this Life. He states that it is or was to be found in MSS. Corpus Christi College, Cambridge, 308 and University College, Oxford, 135. The latter is now missing, so Hardy depends on the C.C.C. MS., of which the incipit ('Gloriosus ac summo regi acceptus rex Athelberhtus') does not agree with what Bale gives us. Nor (if I may anticipate) is there in the C.C.C. MS. any trace of an author's name or dedication. The attribution to Osbert rests on a note by Parker at the top of fo. 1, 'Vitam scripsit Osbertus mon. de Stoke Clare, Bale 188'. So much for the present, to intimate that there is uncertainty about Osbert's Life.

3. Capgrave's Life is accessible in Horstman's *Nova Legenda Anglie*.⁵ Horstman says (rightly) that it is 'abridged from the *Vita* in Nero E. i, fo. 409 (fragment), and in the *Speculum historiale* of Ric. Cirecestr.', ed. Mayor, Rolls series, i. 262. The incipit of Capgrave is 'Gloriosus Orientalium Anglorum rex'.

The fragment in Nero E. i begins 'Gloriosus igitur Orientalium Anglorum rex', and ends 'Quis gazis et operibus innumeris'.⁶ In Planta's Catalogue it is attributed to Osbert. The Life in Richard of Cirencester occupies pp. 262-94 of the Rolls

¹ *Opp.*, i. 415, Rolls series; see also pp. 378, 421.

² *Mod. Lang. Rev.*, 1914, p. 264.

³ *Script.*, p. 188; *Index*, p. 315.

⁴ *Materials*, i, part ii, p. 494.

⁵ i. 412.

⁶ Hardy, p. 496.

edition, and is by far the longest we have. It begins 'Gloriosus Orientalium Anglorum rex', and on p. 269 are the words 'Quis gazis et operibus innumeris'. Thus it is identical with that in Nero E. i; and it is clearly the original from which Capgrave's is abridged. But it is not complete: it ends very abruptly after the decollation of Ethelbert, whereas Capgrave tells at some length of the discovery and translation of his body.

The last remark which Richard makes about him is that his head was preserved in a costly shrine at Westminster. Richard was a monk of Westminster, and Osbert was prior. I have little doubt that it was the presence of the relic at Westminster which caused Osbert to write the Life, and Richard to insert a long Life in his book. Further, I have little doubt that the Life which Richard so inserted was that by Osbert, to which he would have had easy access. My belief is converted into practical certainty by the next piece of evidence.

Leland⁷ gives some notes from the Lives by Giraldus and Osbert (interspersed with observations of his own). Of Osbert's Life he says it was addressed 'ad Gislebertum Hereforden. episcopum'. Most of his notes from it relate to the ancestors of Ethelbert, and *all* this matter is on pp. 263-4 of Richard of Cirencester. The last note is not to be found in Richard or in Capgrave. It is 'Godescalcus miles, in cuius territorio Ethelberti martyris ecclesia fuerat antiqua fabricatione constructa'. Obviously this entry must relate to a period long after the martyrdom, and presumably belongs to the story of a miracle. Neither Richard nor Capgrave relate any miracles. But Giraldus does, and in the last of them a Godiscalcus is mentioned. A glance at the text will show that a careless reader might very easily get the impression that he had a sanctuary of St. Ethelbert on his land, though that is not what the text says. The note throws a little light on the relation between Giraldus and his predecessor Osbert; it indicates that Osbert did relate some miracles. To this point we shall return.

5. The Life in 'Brompton' is wholly taken from Giraldus.

From this investigation three documents emerge: the Life by Osbert, written presumably in the first half of the twelfth century; that by Giraldus written at the very end of that century; that in the C.C.C. MS. 308.

I think I have shown reason for holding that Osbert's no longer exists in a complete form, but that it is represented by Richard of Cirencester (a full text, so far as it goes) and Capgrave. We now turn to Giraldus.

⁷ *Itin.*, ed. 1744, viii. 55-8. See also his *Collectanea*, i. 210, where he gives notes from a Rievaulx (*Urivalensis*) chronicle, in which the Life by Giraldus was evidently to a large extent incorporated.

In the present article I give the text of Giraldus's Life from the manuscript Trin. Coll. Camb. B. 11. 16. It is of cent. xiv-xv, and contains

1. Lessons for the feasts of the Virgin.⁸
2. The Life here printed.
3. Lessons for the Octave of St. Thomas of Hereford.

I suppose it to come from Hereford.

At the end of his Life Giraldus makes mention of an earlier Life, prolix and in bad style, and speaks of his intention to write further upon the miracles of St. Ethelbert which had taken place nearer to his own time than those which he has now recorded. There is nothing to show that he fulfilled this promise. In the same place he says that he has written the Life at the request of his fellow canons (of Hereford); and, in the opening paragraph, makes it clear that it is intended to be read on St. Ethelbert's day.

As compared with the Brompton text, printed by the Bollandists, and the extracts from Giraldus given in their notes, the present publication contains the following portions of new matter: the prologue (i); the whole of ii except one or two lines; the end of iii from 'Ad hec eciam'; most of viii; two paragraphs of ix ('Sic itaque' and 'Sed quoniam'); portions of x; all of xiii, besides many clauses and sentences throughout.

The end of the Brompton text (sections 11-14) gives a disordered and interpolated form of ours.

§ 11 begins by citing Asser, but instead of giving the story of Edburga makes Asser the authority for the statement that Offa sent two bishops to Hereford to make inquiries. Then follows the story of the gift of Ledbury North to Hereford.

§ 12 tells of Offa's gifts, and adds the account of his journey to Rome.

§ 13 deals with Egfrid and Milefridus.

§ 14 is Brompton's own.

For the miracles I have preferred to print the text of Vitellius E. vii as given by the Bollandists, and to record the variants of the Trinity College MS. where they are of any interest. The Cotton MS. was the earlier of the two. A few words in the body of the text are also supplied from the Bollandists.

What is the earlier Life of which Giraldus speaks contemptuously? His words are: 'Vitam igitur sancti Æthelberti cum miraculis antiquis longis ante ambagibus rudique sermone congestam concanonicorum nostrorum instantia breuius ad-

⁸ See the *Ordinale Exon.*, Henry Bradshaw Society, ed. J. N. Dalton.

modum et dilucidius explanauimus.' It was, then, prolix (which was doubtless the cause why the canons asked for another), and it had some stories of miracles. Both statements are true of Osbert's Life: neither is true of the Life in C.C.C. 308. Moreover, there is no proper name and no incident in Giraldus which does not occur in the parallel portions of Osbert. The sole addition which Giraldus makes to the history is his quotation from Asser. In short, I see no indication that Giraldus had seen any Life of St. Ethelbert except Osbert's; his work must be regarded as a mere abridgement of that, decked out with a prologue and a digression (from Asser) and a few moral reflexions. It has no independent value as a narrative.

Before we leave Giraldus I will set down a note as to the scene of the miracles. Two places in East Anglia are named. One is 'vicus . . . cui nomen Bellus Campus interpretatio dedit' Here was a 'basilica lignea' dedicated to St. Ethelbert. This must be Belchamp-Otton in Essex, where the present church is dedicated to St. Ethelbert and All Saints. The other is 'pagus cui Straatesella vocabulum antiquitas dederat'. The Bollandists identify it with the 'Stratuswaye' to which Brithfridus translated the martyr's body; but that was in Herefordshire. Stradishall near Clare in Suffolk is the place: it appears in Domesday Book as Stratesella. Both places are in a district which must have been well known to Osbert of Clare.

My investigation of the Lives of St. Ethelbert made it necessary that I should examine that in the Corpus Christi College MS. 308: the kindness of the Master enabled me to transcribe the text, and it proved more interesting than I had hoped. The manuscript is, as my catalogue states, of the early part of century xii, in a fine clear hand, in double columns of twenty-eight lines. It is a single quire of eight leaves, bound up with other tracts.

As I have shown, there is no reason whatever to attribute it to Osbert of Clare. It is, I feel sure, the work of a Hereford man, and it is intended to be read on St. Ethelbert's day. I do not doubt, further, that it is the basis of Osbert's performance. That it is older than his work is shown at once by the proper names. I will not say that these are pure, but they are far more plausible than Osbert's. Thus Ethelbert's mother is Leoveromia or Leoverina in Osbert and Giraldus, Leofruna in C.C.C. Their king of the south is Egeon, and his daughter Seledrida or Soledria, against C.C.C.'s Eglan and Syndrytha. The one name which Osbert adds to the story is that of the counsellor Guerro, who suggests the match with Seledrida, and it does not ring very true. The place-names in C.C.C. are also of better complexion; Suttun

for Villa Australis, Luda (= Lyde), Sceldwica (= Shelwick) (both these peculiar to this legend), show an interest in, and a knowledge of, the neighbourhood of Hereford which is lacking in the other. The course of the narrative is exactly the same as in Osbert-Giraldus, but we are spared the panegyrics, the elaboration and interpretation of the vision, and the orations of the wicked queen. That it stands in the relation of an original to Osbert-Giraldus cannot, I think, be doubted by any one who reads the three documents. But if so, it acquires interest and even some little importance, as being the oldest form of the Hereford story of Ethelbert that has yet been produced.

There is one phrase in it which suggests that it may not be complete. In viii the author says that the negligence of our ancestors omitted to record the miracles of Ethelbert, as also his life and passion, 'ut prefati sumus'. But there is no previous reference to this matter. It is a topic which would naturally be dealt with in a preface or dedication, where an author often apologizes for his work, and says that it has suffered from lack of material. Quite probably, I think, the legend had such a preface, and it has disappeared.

One episode, the interesting little incident of the singing of ballads about the ancestors of Ethelbert, is omitted by Osbert-Giraldus; perhaps as tending to encourage frivolity. One incident which they give is lacking here, namely, the rude usage of Ethelbert's head, which was kicked along like a football by those who first buried his body. It may have been omitted from our copy of the text as too unpleasant, or it may be a Hereford tradition which accompanied the head of Ethelbert to Westminster, and was first recorded by Osbert. One place-name occurs in (Osbert)-Giraldus which our legend does not give, namely, *Stratus waye*, the place to which Ethelbert directed Brithfrid to carry his body and bury it in a monastery that was there. The body was in fact taken to Hereford, and it seems not unreasonable to regard *Stratus waye* as meaning the street of the Wye, and as equivalent to Hereford.

With these slight exceptions I see nothing in Osbert-Giraldus which is not present in essence in our legend: while various place-names and details of interest are to be found in it which the later writers have passed over. The style is curiously abrupt. I have wondered—and I suggest the question to others—whether the text in part represents a homily or poem in the vernacular.

I know of no manuscript of it except the Cambridge one; but there is evidence that others existed. Leland⁹ gives some notes from it headed 'Ex libello incerti autoris de vita Ethel-

berti martyris'. The context in which these notes appear does not give me any clue to the identity of the copy which he read. Also, the Hereford Breviary¹⁰ has a set of lessons extracted and abridged from this text. They are those in col. 2 of vol. ii, pp. 169-73, and of pp. 176-7; also those on pp. 179-80. The others are extracts from Giraldus. The Breviary text is corrupt enough: for the name of Offa's father (Thingferth) it reads 'Olimferti', for 'Eglaun nomine' we have 'eglaunnonie', and so forth. Fortunately we are not in much need of help for the correction of our text; the Cambridge manuscript is a very good one. It may be worth while to remind the reader that besides the Hereford version of St. Ethelbert's story which is presented here, another tale was propagated by the St. Albans chroniclers (for example, Wendover), in which the murder is managed differently, and the whole blame thrown upon Offa's queen. It was necessary to save the credit of the founder of St. Albans.

Though it is no part of my purpose to collect all the available information about St. Ethelbert, I have thought it well to consult an important source of knowledge about English saints, namely, Roscarrock's manuscript.¹¹ His account of St. Ethelbert occupies three pages (ff. 208, 209), and from it I extract the following matter. What I omit is his narrative, taken from Capgrave's *Nova Legenda*.

'And coming to King Offar's Court at Sutton walls in Herefordshire, 4 miles from Hereford, the Queene, called of some Quendrida, of others Keneswyda etc. . . . betwixt them they practised his death, though some would seeme to excuse Offa: but Malmesb: lib. 1. Reg. cap. 4 & Huntington lib. 9 & Capgrau, whom I doe speciallie followe, maketh the king a principall acter, and that he practised with Winbert (or Guinbert) wch others call Swinbert . . . he cutt of his head the 20th of Maye (& not the 18, as Speed mistaketh) about the yere of our lord 784. 790 saith Stowe 793 saith Speede.' . . .

'The bodye of the young king was in the meane time buried baselye, & his head caried shamefully (not without punishment) to the River Lugg, at a place where nowe the Parish Church of Mardune [Marden] is, wch som think tooke name of his Martirdome, importing the Martyrs Hill.' . . .

'Capgrau saith 3 Nights after the Marters death hee appeared to one Brithred . . . (who) shrowded (the body) in fayre lynning & caryed it to a place som 3 or 4 miles from Sutton Walls called somtimes Trefaweth of the Birtch trees, & then fernlegu or ferelega of the Farnes or Brakes that grewe there, & since Hereford or sometimes Henford, of an old ford or Passage over the River there.'

[The Church of Hereford was endowed by several kings.] 'And namelie by Edwin the Saxon or as Willm Mape writeth, Alnod his son,

¹⁰ Ed. Frere and Brown, Henry Bradshaw Society, 1911.

¹¹ Add. 3041 in the University Library, Cambridge.

& by Ederick the Savage, being perswaded hee was cured of the Palsaye by the prayers & Meritts of St Ethelbert, Lib. Curial. 2, cap. 11.'

' John Stow whoe wth Capgrau & others in his discourse of the east Angles maketh Milfrid the first founder of St. E.'s Church, in writing of the Mercians attributs it to King Kenulphus, wch maketh J. W. in his Sanctiloge to imitate him in his report of Kenulphus onelie. But whoe-soever builded it, Henrie Huntington lib. 6. fol. 210 noteth that Consull Algar (burned it about 1050 & Harold repaired it).'

' What after became of his bodie or Relicks I cannot certainly saye; but I haue red that som write they were burned at that time. An Auncient Manuscript saith that his head was reserved in the Monasterie of Westminster, being translated thither, & that it was full of Braines & vn-corrupted.'

' If you will anie more of him, reed Capgrau in his life, Geraldus Cambrensis whoe wrote his life about the yere of our lord 1200, Polichron. lib. 5 cap. 27, where he calleth King Offar's Queene Keneswida, Malmesb de gest. Regum lib. 1 cap. 4, where he taxeth Offa wth sinister dealing: de gest. pontif. lib. 4, where he censureth such censurers as, seing the Miracles of him & other, doubts of ther being Saints, to wch effect another writeth thus

fear

To Censure Saints let Sinners cease for shame
When God by them great Miracles doth frame.

Alcuine or Albinus noteth that Egbert or Egfride the sonn of Offa dyed not his vntimelie death so much for his owne as for his father's offences, and I might perhapps have said, his Parents Bloddinesse. Reed of him Camden in Lattine, Herefordshire fol. 461. 473, Polichron. lib. 5 cap. 27, Doct. Harpsfeld Cent. 8, Math. Westmin. a^o 734, Florentius Wigorn. in geneolog., Pol. Virgil, lib. 4. Osbert of Stoack wrote his life about the yere 1136. Math. Westm. noteth a^o 739 that he was Murthered by the sleight of Quendritha King Offar's wife, & suffocated in an odd Trapp or Caue wth Pillowes. Father Whitford in his translated Martriloge saithe that the holie Boddie of St E. laye at Hereford & the head at Westminster. May 20, Geraldus Cambrensis.'

' I Reed in an Auncient Legend that as Brithrid remoued the boddie etc. (Miracle of the blind man) ' the church builded by Milfrid was new builded by Bish: Kenelm or Ranelme, but others think by Robert, whose 2 Tombes seame confounded, & that hee builded it to the forme of the Church of Aquisgraine (Aix-la-Chapelle); for that Tombe wch is attributed to them both hath as it were a church in the hand of the Purtrait on the Tombe.'

It is to me particularly interesting to notice that Roscarrock knew something of Walter Map, *de Nugis Curialium*. Map tells the story of Alnod's gift of Ledbury North to Hereford twice over, in *Dist.* II. xii and IV. x.¹² I have not attempted to ascertain the origin of the discrepancy between him and Giraldus, who calls the giver Edwinus. M. R. JAMES.

¹² pp. 77 and 176 of my edition.

I. THE LIFE BY GIRALDUS

i *Proemium in uitam Regis et martiris Æthelberti a Giraldo digesta(m).*

Si quis deliciarum orto et paradisi celestis plena perpetuaque felicitate perfrui desiderat, sanctorum virorum certamina quibus tantam adepti sunt palmam doctrine pariter et exempli gratia deuote debet et diligenter amplecti. Felix etenim qui florifero supernarum sedium campo vel mente constitutus hinc rutilantes angelorum choros, inde choruscantes uirginum choreas, hinc candentia confessorum lilia, ibi rubicundas martirum rosas interiori lumine contemplans, inter has deliciarum affluencias pie meruit et pure delectari. De martirum autem¹ meritis, martiris nostri et regis Æthelberti gracia, cuius hodie sollempnia uotiuē celebramus, communi titulo pauca prelibantes eius explicare preconia specialiaque uite insignia subsequenter aggredimur.

Martires igitur inter electos milicie celestis athletas peculiari quadam prerogatiua Christi expressius uestigia sequentes et rubris induti tanquam calcantes in torculari, puniceaque uicticis palme uexilla ferentes, uictoriosum eiusdem fuso cruore triumphum, non solum uerbis et fidei constancia, uerum eciā inter exquisita tormentorum genera sanguinis effusione testantur. Hii sunt qui tanquam olerum plante sic eradicantur ut crescant, sic mortificantur ut uiuant, sic sti(r)pitus euelluntur ut adolescant. Hii sunt uera tritici grana que nisi mortua fuc(r)int sola manent et infecunda, mortua uero et in terram cadencia fenore cum multo fructum afferunt et felici fecunditate letantur. Hii sunt qui sic animas amant ut perdant, sic lucentur ut careant, sic ad tempus amittunt ut imperpetuum possidere mereantur, et quasi noua quaedam mirabilique contrariorum iunctura, dissonorum consonancia, et dissidencium conueniencia sic auferunt ut conferant, sic destruunt ut construant, sic odiunt ut diligant, sic diligant ut et odio quoque plurimum persequi uideantur.

Hiis autem in commune breuiter et succincte deductis ut communi multorum suffragio subleuemur, ad specialem nostri martiris hystoriam deo duce tanto confidentius accedamus quanto specialius noster hic chorus continuis eiusdem et patrociniis exultat et glorie laudibus illustratur.

ii *De ortu Æthelberti, educacione et instruccione.*

Beatus igitur Æthelbertus, qui nostro nunc causam calamo dedit, ingenuis natalibus ortus ex Adelredo rege Leouerina uero regina parentibus in lucem prodiit, et quasi nouum mundo iubar illuxit. Qui et ipsi atauis editi regibus ex orientalium Saxonum regalia prosapia, Anna uidelicet Enni filio et Etheldride uirginis patre, Adelredo, Adelero, et Athelwaldo, Adulfo et Alfwoldo quoque, (quos) in Anglorum hystoria Beda commemorat, et illustribus quoque Merciorum regibus ac ducibus, lineam duxerant originalem. Puer autem, ut dociles [doctrine capaces] primum peruenit ad annos, piis a parentibus litteris datus, et pedagogis electis, erudicione pariter et morum uenustate conspicuis, fideliter assignatus, totis litterature nisibus, totis honestati gracia cooperante uiribus indulgebat.

Qui, puerilibus ut primum processu temporis elapsus ab annis ad

pleniora pubertatis tempora iam peruenisset, et in liberalibus disciplinis fidelia sacre scripture fundamenta strauisset, in eiusdem apicibus ad cor altum accedens, uehementi animi applicatione cum summa uoluntate deseruiebat.

Puer igitur hic noster et auro purior igne probato, illud regis prophete Dauid propensius ad animum reuocans *Erudimini qui iudicatis terram*, et illud Ieronimi non ignorans *Radix litterarum amara est, fructus uero dulcis*, illud quoque Salomonis salubriter aduertens *Litterarum erudicione senectuti uaticum preparatur, et disciplinata iuuentus etatem confert fructuosam*, sic puericiam litteris imbuuit et moribus ornauit, sic adolescenciam sacris informare statuit et studuit institutis, ut sicut per etatem, gradus, sic amplius quoque uirtutum passibus per uite merita gradatim ascenderet adeo quidem ut in uiridi iuuenta uicia summo opere uitans, et uirtutum studia sequens complensque, in breui tempore multa senilis maturitatis fructus tam efficaciter adeptus fuisset, ut in ipso expresse completum esse uideretur : *Cani sunt sensus hominis, et etas senectutis uita immaculata.*

(1).³ iii *De Æthelberto post patris obitum in regem substituto.*

Interim autem, rege Athelredo rebus humanis exempto, noster Æthelbertus tanquam filius eiusdem vnicus et heres ab institutis litterarum subito raptus, ad curas terrarum communi omnium voto unanimique desiderio in regni solium est sublimatus. Quanto uero moderamine regiminis huius rexit habenas, quam pium et humilem, saluo solum maiestatis honore, se in cunctis exhibuit, nostra tangere quidem pagina poterit, ad plenum autem minime sufficere explicare. In primis etenim hec et huiusmodi scripture festimonia secum recolligens : *Quanto maior es, humilia te in omnibus : Humiliamini sub potenti manu dei : qui se humiliat exaltabitur* : et illud ex beate uirginis cantico : *Deposuit potentes de sede et exaltauit humiles* ; humilitatem in corde suo specialiter et precipue radicauit, et in ea sola ceterarum uirtutum quasi fundamenta locauit. Preterea recolens et rationem nominis attendens, quoniam a regendo rex dicitur eo quod se primum, deinde populum sibi subditum, regere debeat, quia componitur orbis regis ad exemplum ; (qualiter etenim ad regni amplitudinem regendam presumptuosus accedit qui non breuem corpusculi sui massam regere nouerit et ratione moderari ?) hec inquam animo concipiens et reuoluens, talem teneris annis se reddere curauit qui primum sibi ualeat, deinde multitudini merito debeat imperare. Pius itaque, clemens, et misericors, pupillo et orphano calumpniam fieri et sanguinem innocentem effundi non permittens, in dubiis etenim et ambiguis longe pronior absoluere quam condemnare, in certis autem et sententia dampnatis semper penam mitigare paratus ; dolens plurimum quociens dolorem cuiquam inferre iusticie rigore tenebatur, gaudens econtra nec mediocriter exultans quociens premia conferre et beneficia spargere qualibet occasiuncula preualebat. Ad hec etiam cum honorem debitum singulis impendisset, longe pre ceteris cunctis et terrenis omnibus matrem adhuc superstitem non immerito venerari satagebat, per quod et preter alia graciaram donatiua longeuus fieri meruit super terram ;

³ The Arabic numbers denote the sections of the Bollandist text, *Acta Sanctorum Maii*, v. 241*—247*.

terram quidem non hanc quam terimus, sed potius illam quam querimus : terram non hanc moriencium, sed illam uiuencium de qua scriptum est : *Credo videre bona domini in terra uiuencium* : et alibi : *Quesiui residuum annorum meorum ; non uidebo dominum in terra uiuencium*. Tanta nimirum cordi eius in deum pietas insita fuerat et tam pura deuotio, ut inter uniuersos mundi principes iusticia, clemencia, fideique constancia tanquam lucida gemma preradiaret. Nichil est enim quod lumine clarior(i) prefulgeat quam recta fides in principe. Nichil est quod adeo nequeat occassui subiaccere ut vera religio.

(2). iv *Quod uxorem ducere regiamque prolem suscitare proceribus inuitatur.*

Hiis itaque feliciter exactis, accedentes ad eum tam proceres regni quam pontifices super uxore ducenda regiaque prole suscitanda ipsum primum in priuato deinde palam et publice conuenerunt. Ipse uero quoniam a puericia fixum in animo radicumque habuerat uas suum in omni mundicia et sanctificatione custodire uelle, et uirginitatem corporis sui deo dedicare fructumque centesimum expectare, quantum et quamdiu potuit renuit omnino, distulit, et recusauit. Legerat eciam, et tam ex ethicis quam theologie paginis notum habuerat matrimoniorum quanta sint onera, quantas habeant insitas et insertas illa thori thalamicque secreta domesticas amaritudines, molestias multas et anxietates. Legerat enim fatuarum inepcias, deformium fastidia, formosarum et generosarum fastus et superbias, adulteria, plerumque prolem incertam uel euidenter alienam, iras, rixas, zelotipas graues, et suspiciones. Legerat hec, inquam, et ex hiis collegerat pectora quidem in quibus hec regnant parum habere pacis, plurimum autem perturbacionis.

Porro inualescentibus tandem eorum insultibus qui^s oportune instabant et importune, sciens quod contra omnes sapere quasi desipere est, sciens et illud : *Omnia fac cum consilio, et post factum non penitebis*, quamquam uix et inuitus, eorum denique uoluntatibus decreuit et duxit obtemperandum. Timebat enim (et hec eum ratio precipue induxerat ad consensum) regnum, si ob eius defectum aliquando forte herede careret, hostiles ea occasione incursus, excidium pariter et exterminium pati posse.

Accessit igitur ad eum aliquando inter proceres regni sui uir magnus et potens comes Guerro, monens et consulens quatinus australis Britannie regis Egeonis filiam cui nomen Seledrida, unicam scilicet nuper defuncti patris filiam et heredem, sibi matrimonio copularet, ut ea uidelicet occasione quasi duo regna in vnam conuenire possent monarchiam. Cui rex statim huiusmodi responsum dedit : Nonne Egeonis illius hec filia est qui patri meo semper infidelis existens, tot eum fraudibus, tot periuriis fallere consueuit ? upote vir subdolanus, perfidus, et uersutus, qui et animum sic instituerat ut nichil ei menti minus fuisset quam non mentiri, nichil fas nisi nefas, nichil equum preter iniquum uidebatur. Nosti, Guerro, quod sicut in arboribus uicium radice in ramos ascendit, sic in hominibus ceterisque animalibus naturaliter in prolem descendere solent uicia parentum uel uirtutes. De uiciis itaque mulierum et uirtutibus, non diuiciis et possessionibus est inquirendum ; de parentum

* *MS.* quoniam ?

quoque moribus pocius quam honoribus inuestigandum. Fortune nimirum munera mutari crebro uidemus et transferri, natura uero radicitus heret, que suos in neutra fortuna relinquere nouit heredes.

(3). v *De consilio comitis Oswaldi super Offe Merciorum regis filia ducenda.*

Accedens autem ad eum denique comes Oswaldus qui inter consiliarios ipsius ei fide fuerat et familiaritate precipuus, eundem super Offe Merciorum regis, magni viri in occidentalibus insule finibus et magnifici, filia vnica atque legitima ducenda cum instancia magna secreto conuenit. Ipse uero quamquam invitus, ad huiuscemodi consilia condeclinans respondit se cum matre sua regnique proceribus inde in breui consilium habiturum. Quibus ad diem certum conuocatis omnium fere assensus Oswaldi consilio concordauit, matre sola, uel quod filiarum attentius quam filiorum matres coniugia maturare solent, uel pocius mente presaga malorum, illud penitus dissuadente. Vir autem bonus et iustus, maiori parti condescendere statuens, neue muliebri consilio terre sue primatibus pertinaciter resistere uideretur, eorum uoluntatibus se concessit obtemperaturum.

(4). Sciens igitur quoniam (*nec*) uelle uolentis, neque currere currentis, sed omnia dei miserentis, sciens quod ⁴ cor hominis disponit ⁵ uiam suam, sed deum dirigere gressus eius, missa mane deuote ut assole(ba)t et diligenter audita, gratiaque sancti spiritus inuocata, cum magno committatu regioque sicut decebat apparatu iter incunctanter arripuit. Sed cum ad equum ascensurus aduenisset, terra sub pedibus eius, cum astancium omnium plurima admiracione et terrore, quasi terremotu facto tremuit aliquamdiu et concussa quieuit. Ipse uero *iactans in domino curam suam*, eique *reuelans uiam suam qui non derelinquit sperantes in se*, inmotus omnino et interritus iter agredi non formidauit. Et cum aliquantulum processisset, sole obscurato tante itinerantes et tam atre ⁶ subito tenebre operuerunt, ut neque seipsos ad inuicem neque uiam ullam iam uidere ualuisissent; donec piis uiri sancti precibus et deuotis oracionibus radii solares sunt restituti. Clamabat enim ad dominum, et ad terram prostratus humiliter dicebat: *Notam fac michi domine uiam in qua ambulem, quia ad te leuari animam.* Nec mirum si signa que in morte Christi apparuerunt et ante mortem huius membri Christi eiusque dilecti eandem presagiencia contigerunt. Terra quippe quasi scelus abhorrens quod iam iminebat mota est, sol autem obscuratus tanquam ne uideret faciem auertit. Uel terremotus ille terre regni tocius commocionem et desolacionem que ab ortu Æthelberti multis annorum circulis sub regulis et tyrannis usque ad regis Ædmundi tempora durauit potuit aperte significare: sol uero lucem subtrahens ipsum ab hac luce in proximo subtrahendum manifesto indicio declarauit.

(5). Cum itaque longius iter agendo ad uicum in Merciorum regno que uilla australis ab accolis vocabatur iam peruenisset, die ad uesperam uergente ibidem pernoctare statuens, in loco campestri figi tentoria iussit. Premiserat autem uiros discretos atque disertos cum regis donariis et exenniis que et regem dare et recipere cum honore deceret, aduentum eius causamque aduentus Offe regi nunciantes.

⁴ quodque ?

⁵ disponere ?

⁶ acre.

vi *De uisionibus.*

Eadem vero nocte cum fatigata labore dedisset membra sopori, uisiones uidit terribiles ualde. Uidebatur autem uidere totum aule sue regie fastigium a summo deorsum culmine corruere, cornua quoque thalami sui, in quo quiescere solebat, nutantibus tam tecto quam parietibus subito lapsu in terram cadendo comminui. Et alia quedam non minus horrida que comes Oswaldus sibi a rege relata consolandi atque obsequendi gracia benignius interpretari satagebat. Ipse vero tacite considerans cuncta et intrepide, seque suamque ex toto causam deo commisit, de meritorum exigencia, intencione purissima, et consciencia plenam in domino, gracia cooperante, fiduciam habens, quicquid in hac uia et uita carni sue contingat, nichil ei in bono perseueranti nisi ad anime prouectum accidere posse.

- (6). In crastino uero reuersis ad eum nunciis, tam propriis quam et ab Offa rege transmissis, qui et eueniendi securitatem ei cum gracia regis et beneuolencia reportabant, colligi tentoria cum sarcinis omnibus et impedimentis et iter expediri rex precepit. Premissis itaque primo redis deinde clitellariis et sagmariis multis cum seruiencium tam peditum scilicet quam equitum turbis; ipse militum agmine pulcherrimo septus competenti est ordine subsequutus. Post longos itaque uie labores, cum ad curiam Offe regis aduenisset, fama tanti aduentus diulgata, Alfrida Offe regis filia ab alto per fenestram solio iuuenem nostrum ianuam intrantem et milites, more muliebri, eo quo intrabant ordine cepit diligenter intueri. Quo facto, ad matrem puella reuersa eidem statim exorsa est cum admiratione uisa et forsan uisis maiora referre. Iuuenis formam iuuentutis elegantissimam, proceres ⁷ illustres, milites insignes, comitatum et apparatus incomparabilem, longequae imparem patris sui potenciam hiis diuiciis asserebat.

(6). vii *Oracio regine et praua persuasio.*

Quibus auditis animoque diucius anxie reuolutis, regina, muliebri plena tam astucia quam malicia, regem eadem nocte in huiuscemodi uerba conuenit: 'Mature tibi, rex, in hoc articulo et ualde maturando opus est consilio. Nosti quod Orientalium Anglorum tyranni Merciorum populis ab antiquo imperare desiderant. Nosti antiquas gentium inimicicias et mutuas plerumque regnorum subiecciones. Fallor si non iuuenem istum plus ambitus huc quam amor adduxit. Sub uxoris namque ducende pretextu et palliate amicicie fuco, captata tue senectutis occasione, callidus in hos fines explorator et expugnator aduenit. Non itaque ducendi (sed seducendi) causa hospes aduenit; nec hospitis ille cum tanta militum et armorum copia, sed uerius hostis ymaginem gerit. Sed esto quod filiam nostram duxerit, et hac precipue causa in partes istas aduenerit: tunc iure quodam successionis et hereditatis, que iam ipsum quasi cum herede contingeret in mortem tuam, rex, (quotidie) anelaret, totumque sibi quod in pace nunc possides iugiter appetere et modis omnibus adquirere non cessaret. Recole, rex, et ad animum reuoca procerum tuorum inconstantiam si memores tibi tociens expertam, et Mercie genti a Britonum confinio pariter et contagio inditam animi leuitatem. Sunt certe non-

⁷ properes.

nulli de quorum fide, tua, rex, plurimum fiducia pendet, qui sibi generi tui gratiam eciam mortis tue machinatione compararent. Flagellum itaque tibi, rex, fabricas et flagitium para(s) si talem tibi successorem creas. Preterea nonne *filius ante diem patrios incurrit in annos*? Si filius hoc, quid ergo gener? et ille gener qui genus tuum odio persequi et gentem affigere sibi que subicere uelle auito iure tenetur. Num uerbis eisdem quibus olim usus est magnus ille socer in generum maximum et hic e diuerso gener in socerum uti posset: *ille semel raptos nunquam dimittet honores*?

Ad hec populus nouitatem cupiens, nouo precipue dominio gaudens, tuumque iam olim senium in tedium ducens, hec et huiuscemodi in te ruminauit: '*Quod antiquatur et senescit prope interitum*⁸ est. Senectus deficit et decedit, iuuenta uero proficit et procedit.' Et quoniam semper uenturus amatur, que tibi regnandi in hac etate securitas foret contra iuueniles huius uires et omnium vota? Nichil itaque restat si tibi generum hunc constituis, nisi ut regni tui uiteque prescripta pericula non euites, uel saltem timide trepideque de cetero sub tanto insidiatore et successore regnabis, et orientalis illa seruitus in liberos hos fines et bellicam marchiam parte⁹, quod absit, inducetur.

Porro si repulsam passus et offensus abscedat, periculum tibi priore[m] non minus proculdubio, rex, iminebit. Terrarum nostra(ru)m aditus et exitus iam nouit, exploratore non indigens alieno: etatis tue defectum et infirma nostra considerauit: occasionem confusionis atque repulse pretendet, eaque in nostrum abutens exterminium bellum nobis statim indicet et excidium accelerabit.

In has itaque perplexitates nos hospitis huius aduentus induxit. Vnde necesse est ut uel tua per ipsum in breui destructio, uel eius accidat per te matura perempcio. Et quoniam 'exeat aula qui uolet esse pius', 'uirtus et summa potestas non choeunt', 'semper metuet quem seua pudebunt', et hoc articulo tibi, rex, aut seruiendum certe est aut seruiendum et aliene seucie succumbendum⁷.

viii *Oratio regis non absoluens sed condempnans.*

Finito regine sermone post longa suspiria rex tandem in hec uerba prorupit: '*Angustias vndique graues tua nobis racio, regina, depingit, ex qua uideo quidem et euidenter intelligo quoniam hinc periculum nobis, inde turpitude (similiter) uersatur. Sed si uires suppeterent et pristinae iuuentutis uigorem dies mihi deterior non inuidisset, parum huius pectoris constanciam et innatam animositatem hec aut hiis maiora mouerent. Uerum tamen quoniam, sicut "multa ferunt anni uenientes commoda secum" sic "multa recedentes adimunt", tempori temperamenta donantes, modernisque moribus nos conformantes, nostram modis omnibus indemnitate[m] et securitatem procuremus.*'

ix *Regis Æthelberti decollacio.*

Cum de morte beati Æthelberti ad suggestionem huius regine, regis Offe vxoris, tractaretur, aduocatis ad consilium proceribus paucis, huiusque priuatis et ad fauorem muliebri industria prius allectis, omnes in hanc sententiam uirique innocui mortem consenserunt, dum tamen id procul

⁸ infitum.

⁹ per te, post te?

(7).

a militaribus eiusdem turbis secretoque et sine tumultu fieri posset. Prosiliens igitur in medium uir sanguinis ad scelus omne paratus, cui nomen Guinbertus, ob familiaritatem olim in domo patris sui, cui ministrabat, cum iuene nostro contractam, se melius alio facinus illud effectui mancipare posse promisit. Qui mercede statim constituta pecuniaque suscepta hospicium Æthelberti fraudulenter adiuit, monens et consulens eique ex parte regis denuncians quatinus ad ipsum ilico priuatus et absque militari strepitu negocium pro quo uenerat ad uotum expediturus adueniat. Regis enim infirmitas ac debilitas, sicut in dolo asserebat, turbas atque tumultus recusabat.

Noster autem iuuenis, quia nichil prauitatis vnquam uel excogitauerat uel expleuerat, nichil hic prauis penitus suspicando, fidem dictis adhibuit, gladioque suo solum accinctus proditorem preuium innocens omnino et immaculatus, hostia lictorem, victima carnificem, agnus lupum, ad regis usque palacium litandique locum sub nocturno silencio secutus est. Uenientibus igitur illis ad diuersorium tanto sceleri magis idoneum, et ad hoc prouisum, exilientibus Gwinberti complicitibus, capitur Æthelbertus atque ligatur; eique nomen domini iugiter inuocanti spiritumque suum in manus eius commendanti suo ipsius extracto gladio capud Gwinbertus amputauit, cruentumque munus et ualde crudele regi ac regine (illico) presentauit.

(A vita itaque istius seculi raptus est Æthelbertus¹⁰), ne malignitas mutaret intellectum eius et ficcio deciperet animam eius. Raptus est, inquam, ne centessimi fructus gloria et uirginitatis honore quem semper appeciit ullo mundi contagio fraudaretur. Et, sicut alie quedam sed non aliene referunt historie, in iuuenem forma insignem uiridique iuuenta petulantes oculos mulier incesta coniecit: quemque nullatenus ad consensum inclinare preualuit, tanquam uxor Putifar secunda Ioseph alterum in Æthelberto reperiens quasi uipera aculeis exagitata totum in vindictam uirus euomuit. Videns igitur, et talem tantumque uirum eciam filie mater inuidens, superque repulsa et confusionis erubescencia plurimum dolens, mortem uiro sancto muliebri malicia statim crudeliter est machinata. Quoniam, sicut in Ecclesiastico legitur: *Non est capud nequius super capud colubri; et non est ira super iram mulieris.* Et in eodem: *Breuis est hominis malicia super maliciam mulieris.* Et in Ecclesiaste: *Unum de mille uirum reperi, mulierem autem non inueni.*

Sic itaque quoniam in commune bonus nec sibi sed toti se regno uiuere credens, communi omnium voto et comodo proprias omnino composuit tam utilitates quam voluntates, ut subditorum indemnitati pie prouideret, prolemque legitimam regno suscitaret; ut adulterium denique uitaret et in pura castimonia perseueraret, meritorum exigencia uirgo simul et martir palmam uictoriosus utramque reportans, diuisis partibus terram meritis atque miraculis illustrauit, et super astra gloriose translatus celestem hodie curiam aduentus sui gaudio letificauit.

Passus est igitur et palmam adeptus XIII° kl. Iunii, regnante domino nostro Ihesu Christo vna cum patre et spiritu sancto, cui est honor uirtus et gloria in sempiterna secula. Amen.

Sed quoniam non solum passionis et sepulture loca, uerum et remotas

¹⁰ Raptus est itaque ne *cod.*

quoque natiuitatis et conuersacionis sue partes signis et uirtutibus illustrans, multa dominus martirem suum mundo per miracula declarauit, et ea quoque subsequentes exprimere litterarumque monumentis nostra diligencia commendare dignum deo cooperante reputauimus.

(8). x *De prophecía uirginis Ælfride et uoto castitatis emisso.*

Audito igitur principis sui casu tam inopinato Ælfrida uirgine reuelante militibus Æthelberti ad propria reuersis, prophético repleta spiritu multa matri quasi diuina comminatione uirgo futura predixit. Et primo de filio Egfrido per triennium non victuro, regnoque ipsius non stabiliendo: de ipsa quoque regina turpi morte in breui moritura et ultra tres menses non victura, ante mortem uero, quia *potens est dominus sanguinem sanctorum suorum vindicare*, et quia *potentes potenter tormenta patientur* demoniis arripienda et lingua ipsius propriis dentibus corrodenda. Que omnia sicut predicta fuerunt sunt completa.

Virgo igitur Ælfrida castitatem corporis sui deo deuouit, et uirginitatis apicem cuius merito centessimum a puericia fructum finaliter apicierat domino dedicauit. Et sic de carne pariter et mundo triumphans, mundanasque pompas deuouens penitus et detestans, ad palustres Croilondie sedes tanquam ad heremum se transferre curauit. Ubi contemplationi dedita penitus et deuocioni uite sanctitate salubriter assumpta et talari tunica finaliter induta *elegit magis abiecta esse in domo domini quam habitare in tabernaculis peccatorum.*

(9). x *Quod ignobili traditum sepulture corpus columpna lucis declarauit.*

Quibus itaque gestis corpus truncum efferri cum capite rex precepit, et in ripa fluminis quod Luggo dicitur occulte sepeliri. Corpus itaque ministri cum feretro imposuissent, tante leuitatis inuentum est ut leuitatem ipsam pro miraculo ferendique facilitatem impii satellites habuissent. Quidam tamen eorum sanctum caput separatim gestantes obstinaciore nequicia illud in terram prociendo uice pile uolutabant. Et cum ad locum destinatum peruenissent, corpus cum capite iuxta principis edictum ignobili sepulture tantoque thesauro longe indebite atque indigne traderunt. In quo illud apostoli ex parte completum uidetur: *Sancti ludibria et uerbera experti, insuper et carceres: lapidati sunt, secti sunt, temptati sunt, in occisione gladii mortui sunt.*

Sed quoniam *non potest ciuitas abscondi super montem posita, et nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio sed super candelabrum ut luceat omnibus*, Lucerna hec nostra, super montem qui Christus est posita et fundata, et super candelabrum septiformis gracie fideliter erecta, abscondi nequaquam potuit uel occultari. Columpna namque lucis sole splendidior eadem nocte ab eius sepulcro in celum usque protendebatur, et uelud flamme omnia deuorantis in girum scintille et radii coruscantes sequebantur. Cuius nouitatis miracula a multis qui uiderant diuersarum parcium Offe proposita superbiam eiusdem ad tantam humilitatem et penitenciam reduxit¹¹, quod decimum rerum suarum omnium ecclesie dedit, et quecunque possedit decimauit, Romamque profectus apostolorum

¹¹ Sic.

limina deuote veneratus, multis ibidem ecclesie consilio causa penitencie egregie gestis, ad uite correccionem condignamque compunccionem gracia cooperante signis et miraculis prouocatus est.

- (10). xi *Quod Brichfrido apparens corpus suum transferri iussit et caput miraculose repperiri fecit.*

Tercia post nocte beatus Æthelbertus nobili cuidam et prediuiti uiro Brichfrido in stratu quiescente apparuit, precipiens ei ut corpus suum effossum ad locum qui Statuswaye¹² dicebatur efferret, et iuxta monasterium eodem in loco situm illud cum honore reconderet ac sepulture daret nomenque suum et causam eidem exposuit. Experrectus autem a sompno ut oculos uir bonus aperuit, totam celesti lumine domum conspexit illustratam, uirumque sanctum qui ei apparuerat cum tanto iubaris splendore disparuisse. Hiis autem uisis et auditis surgens Brichfridus a cubiculo, non mediocri gauisus leticia multiplices diuine maiestati quod ipsum tanta uisione dignata fuisset gracias intimo corde profudit. Adiunctoque sibi socio participaque laboris uiro probo, cui nomen Egmundus, ad locum pariter accesserunt, effossumque corpus propriis manibus decenter ablutum et sindone regali post indutum, in curru quodam extulerunt.

Quo facto, cum de corpore uiri sancti sic exequiis iam preparato leti plurimum et exhilarati fuissent, pro capite tamen nondum inuento mesticia suborta multum eorundem gaudiis est derogatum. Sed fusis ad deum communiter oracionibus caput quoque non procul a corpore ubi non sperabatur deo reuelante inuentum est, et statim in feretro digne reconditum suo est toti reintegrato¹³ gaudio coaptatum.

Cumque nobile feretrum uersus locum destinatum prosequerentur contigit ut ad capud in terram a reda forte dilapsam quidam per xi annos oculorum orbatus officio omine felici obiter offenderet, et statim desiderati luminis gaudia recuperaret. Qui confestim caput erigens, deoque et sancto Æthelberto elata uoce gracias agens, currum e uestigio secutus est: ab eodem etenim a quo suscipiebat lumen exterius et interiore quoque lumine per reuelacionem et gratiam est illustratus. Et cum aliquantulum processisset, ad Brichfridum et Egmundum qui fatigati itin(er)e parumper repausabant, gratulanter accessit, thesaurumque ab ipsis perditum et ab eo miraculose repertum eisdem restituens, rem gestam ipsis et luminis gratiam per merita martiris egregii recuperatam letabundus exposuit. Quibus auditis Brichfridus et Egmundus maximo repleti gaudio deum qui tam mirabilis est in sanctis suis et magnus in omnibus operibus suis glorificare non cessarunt. Et sic procedentes usque ad locum presignatum ibidem corpus sanctissimum honorifice sepelierunt, in loco uidelicet qui Anglice Fernlega, Latine interpretatum saltus filicis, dicebatur, nostris uero diebus a comprouincialibus Herefordia nuncupatur.

- xii *De columpna lucis supra sepulchrum radiante, et Milefrido Britonum rege qui ecclesiam martiri construxit, et eidem loco episcopum prefecit.*

Translato in hunc modum nobilissimo thesauro, multis circiter eodem tempore noctibus ad sancti uiri sepulchrum lux de celo missa radiabat et uelud in columpna ignea a terris ad astra choruscans, gloriosi martiris

¹² Stratuswaye, *Boll.*: Statuswaie, *Leland.*

¹³ *Sic.*

(13). palmam declarauit. Hiis et huiusmodi signis et prodigiis multis mundo beatus Æthelbertus de die in diem magis innotuit, quoadusque Merciorum rex Milfridus sanctitatem viri dei de fama uulgante cognouit. Qui et quendam episcopum suum, uirum simplicem et sanctum, de cuius plurimum diligencia confidebat, ad locum destinauit, iubens ut de morte martiris et causa, deque miraculis et signis ibidem meritis eiusdem a deo declaratis diligens ei scrutinium facere(t), rerumque gestarum prudenti indagine certitudinem reportare(t). Quo facto, regis innocentis interitum quem didicit, magnaliaque dei multa, nec solum ea que audiuit verum et illa que ibidem oculis conspexit, principi suo renunciauit.

Milefridus igitur hiis auditis, quamquam in remotis regni sui partibus tunc temporis ageret, transmissa ad locum eundem pecunia multa, ecclesiam egregiam lapidea structura ad laudem et honorem beati martiris a fundamentis incepit, piaque deuotione domino auxiliante perfecit, primusque regum omnium eodem episcopum eodem loco constituens ecclesiam eandem cathedrali dignitate sublimauit. Terris quoque plurimis et prediis amplis, palli(i)s olosericis et ornamentis egregiis, regia quoad uixit munificencia ditare quidem et dotare non cessauit.

Quoniam autem de spinis rose, de tribulis ficus interdum colligi solent, sacratissima infausti principis Offe filia et amica Christi de qua prediximus Ælfrida, solitariam in paludibus de Croilonda uitam agens, induta talari tunica in sancta usque ad finem centesimo gaudens fructu uirginitate permansit. Et iuxta promissa misere matri sue presagia, pater penitencia ductus occubuit, filius autem eius Egfridus vix per annum unum et centum quadraginta dies pro patre regnauit. Et sic completum est quod propheticæ uirgo predixerat, quod post necem martiris Æthelberti tribus nequaquam annis Merciorum populis imperaret: quia nimirum de semine nequam filii prodeunt scelerati, et in prauam non immerito generationem ira dei propter innocentis necem atrocius deseuiit, et ad ulciscendum sancti sui qui effusus est sanguinem radicem inique propaginis de terra stirpitis auulsit.

(11). Unde et huic nostre pagine quod Asser historicus ueraxque relator gestorum Regis Alfridi de hac generatione peruersa conscripsit eisdem ¹⁴ interserere uerbis non indignum reputauit.

xiii *De Ædburga regina ab Offa tyranno progenita.*

Fuit, inquit, in Mercia moderno tempore quidam strenuus atque uniuersis circa se regibus et regionibus finitimis metuendus rex Offa nomine qui uallum magnum inter Merciam et Britanniam a mari usque ad mare fieri imperauit. Cuius filiam Ædburgam nomine Berthtricius occidentalium Saxonum rex sibi in coniugium accepit. Que confestim accepta regis amicitia et tocius regni potestate permaxima more paterno viuere incepit tyrannide tocuis iniquitatis assumpta. Quecumque enim rex diligeret grauibus odiis insequeretur, immo omnia deo odibilia hominibusque contraria spiritu malignitatis facere cogebatur. Cunctos quos poterat ad regem accusabat, et ita eos aut potestate aut uita per insidias priuabat. Et si aliud a rege non posset impetrare, veneno eos machinabatur extinguere. Quod adolescente ¹⁵ quodam regi dilecto eique familiarissimo fecit;

¹⁴ eiusdem ?

¹⁵ Sic.

quem quia coram rege causare non potuit uenefica potatione necauit. De quo ueneno prefatus eciam princeps aliquid refertur inscienter gustasse. Neque enim regi, sed iuueni venenum proposuerat ministrare. Attamen rex preoccupauit, indeque ambo periere.

Defuncto igitur rege Berthricio, quoniam pro malicia et iniquitate sua inter occidentales Saxones diucius remanere et regnare non potuisset, ultra mare nauigans cum innumerabilibus thesauris Carolum magnum illum famosissimum regem Francorum adiuit. Cui cum ante solarium multa eidem principi dona obtulerit, imperator ait: Elige, Ædburga, quem uelis de duobus unum; aut me aut filium meum. Stabat uero iuxta patrem filius eius Lodouicus, spectabilis adolescens, solario domus potenter innixus. At illa sine deliberacione stulte respondens ait: Si michi, inquit, eleccionis huius tribuitur opcio, filium tuum, in quantum te iunior esse dinoscitur, eligo. Cui imperator respondit et aridens ait: Si me elegisses, filium meum haberes: sed quia elegisti filium meum, nec me nec illum habebis. Dedit tamen illi Karolus magnus quoddam monasterium sanctimonialium feminarum in quo, deposito seculari habitu, et solo, sine iusticia uite aut mundicia, indumento sanctitatis assumpto perpauca annorum spaciis ibi abbatisse functa est officio. Sicut enim irrationabiliter in patrio regno uixisse refertur, ita multo irrationabilius in aliena gente uiuere deprehenditur. Nam a quodam sue proprie gentis lenone constuprata et demum palam deprehensa, imperio Karoli de monasterio est eiecta. Que postea in miseria et paupertate maxima sese quoad uixit miserabiliter habuit: ita ut ad ultimum vno seruulo comitata et cotidie in summa egestate mendicans, turpiter et ignominiose in Pappia ciuitate indignam uitam indigna quidem morte finierit.

Ecce dilectissimi quomodo *iudicia dei abyssus multa*, ecce quam grauis et quam districta in sanctorum nece patet uindicta, que in impiam generacionem peccatis exigentibus merito extenditur, per quam scelus illorum et ignorancia diuina animaduersione punitur. Et sicut Moyses ait: *Generacio enim peruersa est et infideles filii*, iniquitas patrum sceleratorum in impia posteritate quasi ex traduce solet succedendo propagari. Unde infelix mulier de qua sermo predictus innotuit paternam tyrannidem et matris crudelitatem animo et moribus equans in reprobum sensum mundo detestabilis fuit. Sed ad cepta hiis prelibatis reuertamur.

xiv. *De Edwino, qui Ledeburiam borealem martiri dedit, a continua capitis confusione liberato.*

(11). Sicut fidelis antiquitas posteritati reliquit, crebrescentibus circa martirii sepulcrique loca uirtutum et prodigiorum signis, rex Offa duos episcopos quibus precipuam fidem habebat ad inuestigandam euencium¹⁶ istorum certitudinem Fernlegam, que nunc Herefordia dicitur, destinauit. Contigit autem virum quandam potentem et magnum, qui finibus Ledeburie borealis et Montis Gumeri necnon et aliis parium illarum terris amplissimis dominabatur, ad locum eundem eadem hora causa recuperande sanitatis de passione quadam qua uexabatur per merita martiris aduenisse. Paciebatur enim continuam capitis concussionem, inde et ab euentu sortitus agnomen, Edwinus quatiens caput uocabatur. Qui cum nocte

¹⁶ Sic.

eadem ad sepulchrum uiri sancti uigiliis et obsecrationibus deuote et humiliter deseruiret, demum diuina dispositione demisso capite parumper obdormiuit. Sed a sompno post pusillum experrectus et undique circumspiciens quesiuit a suis ubinam esset uir ille bonus qui caput ei dormienti liberaliter in gremio sustinuerat. Cum autem responsum accepisset quod neminem uidissent, audisset eciam a suis non mediocriter congratulantibus, quod et ipse quoque sanitate prestita senciebat, quod post dormicionem illam caput suum quiete et absque motu quolibet enormi iam regebat, statim exurgens deo et martiri Æthelberto Ledeburiam borisalem cum omnibus integre pertinenciis suis laudabili munificencia largitus est dicens : quia rem de celo quam magis desiderabam, sanitatem scilicet, michi contulit martir insignis, et a me quoque re quam in terris plus dilexi, Ledeburia scilicet dignus est remunerari. Hec autem prima terrarum omnium, ut asserunt, fuit que beato Æthelberto collate fuerunt.

- (12). Rex autem Offa, tam de hiis quam de aliis multis uirtutibus iam certus et prodigiis, priusquam peregrinaciones ita, ut diximus, arripuisset, penitencia ductus et aliorum quoque fidelium exemplo prouocatus terras ut fertur plurimas circa Herefordiam martiri contulit, quas eciam ecclesia Herefordensis usque hodiernum diem tenet. Monasterium quoque sancti Albani et alia quedam egregia per Angliam cenobia fundasse fertur et dedicasse.¹⁷

[From this point the text is that of Vitellius E. vii. as given by the Bollandists, with the rubrics and important variants of the Trinity College MS. Hence the differences in orthography.]

- (15). xv *De uirga Æthelberti que in arborem excreuit.*

Sicut dominus et saluator noster, karissimi, beatum martirem Æthelbertum ad sepulchrum eius miraculis et prodigiis glorificauit : ita quoque in diuersis atque remotis regni partibus eum diu signis coruscantibus¹⁸ euidenter extollere non cessauit. Est etenim vicus in orientalium Saxonum provincia cui nomen Bellus Campus interpretatio dedit. In cuius praedio antiquitus lignea quaedam est basilica constructa et in honorem ac laudem beati Martyris Æthelberti domino dispensante feliciter erecta. In hac¹⁹ tanta operatus est Christus et usque in hodiernum operari non cessat, quod tota orientalis regio signis et uirtutibus ibidem gestis olim fuerit illustrata, firumque fidei gratia cooperante robur acceperit. Traditur enim, et antiquorum comprovincialium et authenticorum²⁰ testimonio certum habetur, Beatum Æthelbertum, cum ad Offam Merciorum regem iter corripuisset, in eadem pulchra planitie pernoctasse, ibique noctis unius spatio tentoria sua fixa fuisse. Erat autem eodem in loco uirga quaedam gracilis et delicata, crescens e terra, tenerrimis adhuc telluri radicibus innixa : in summitate uero ramis et frondibus paucis operta²¹ cui forte²² quaedam papilionis cornua funibus sunt alligata. In crastino uero, sole recens orto, tanta et talis est arbor inventa ac si pleno robore centum annorum curricula fixis ibidem radicibus excreuisset. Nec mirandum quidem, et, si forte mirandum, non uehe-

¹⁷ ditasse *Brompton*.

¹⁸ choruscantibus *Trin. Coll. MS.*

¹⁹ + etenim.

²⁰ autentiquorum.

²¹ operata.

²² fortes.

menter tamen obstupendum, si dominus de surculo tam modico pro militis sui gloria sub noctis unius spatio tantam arborem erexit, qui totam mundanam hanc machinam ex nihilo creavit, quique virgam electi sui Moysi pro ostendenda potentia sua in colubrum commutarit; rursumque serpente in virgam converso,²³ rubrum eadem mare divisit; quique sub noctis unius tempore virgam Aaron frondere et florere et amygdala parere imperavit. Multa nimirum in scripturis, ut ait Hieronymus, incredibilia reperies nec verisimilia, quae nihilominus tamen vera sunt. Nihil enim contra naturae dominum praevallet natura: nec detestari debet, sed admirari et²⁴ venerari creatoris opera quaevis creatura.

(16). xvi *De Basilica sancti Æthelberthi et cruce remota (bis) suoque loco iam tertio restituta.*

Cum autem audissent religiosi regni illius viri beatum Æthelbertum apud impias nationes iam martyrio coronatum, de arbore eadem in modum dominicae crucis lignum constituere venerandum. Ubi quamplures per fidei devotionem et martyris merita salute(-is) remedium sunt consecuti. Fixum est igitur illud eodem in loco quo gloriosi regis et Christi militis invicti fixum antea noverant esse tentorium, et basilica ibidem erecta est; ad quam quotidie plebs devota concurrens una cum clero, deum ac beatum martyrem suum sedulis orationibus, hymnis, et canticis glorificarent. Sepulta sunt ibi succedente tempore multa sanctorum corpora, qui ea tempestate qua sanctus Edmundus passus est, et paulo post, mortem pro Christo pertulerunt; ingruente nimirum per insulam barbarorum feritate paganorumque spurcitia saevitiaque, cunctaque Christi fuerant devastantium, tempore multo. Ceterum respiciente demum domino populum suum, pace per Britanniam ecclesiae reddita, vir quidam dives, quem praedicti raris praedia jure hereditario contingebant, lignum salutiferum a loco removens, in viridi planitie quadam ante januam suam statui fecit: decreverat etiam beati martyris basilicam ad locum eundem transferre. Sed crucem illam loco suo nocte eadem virtus divina restauravit. Quo mane comperto vir ille lignum fecit iterum reportari: sed et eodem miraculo die sequente consternatus obstupuit, et tamen animo pertinaciter obstinato, cum ad idem jam tertio removendum accederet, priusquam eveheret oculorum caecitate divina ultione percussus est. Cujus infortunii casu poenitentia ductus, confessione presbytero facta, contritione pariter et compunctione adeo incontinenti correctus est, ut se numquam tanto facinori de cetero consensurum, seque beati martyris ecclesiam et crucem illam summopere veneraturum firma sponsione promitteret; prostratoque in terram ante crucem corpore, non ante surrexit quam per dei gratiam lumen oculorum indulta sanitate recepit. Hoc autem miraculo per provinciam audito, et tanta ultione divinitus data, coepit in tanta veneratione locus haberi, ut magnus a vicis circumjacentibus necnon et locis remotioribus, cum oblationibus et elemosynis ad crucem praedictam concursus fieret populorum: et coram eadem devote vigilantes et orantes salutis plerumque dona suscipere. Infantes quoque et pueri in cunis allati, per beati martyris suffragia

²³ conuersa.

²⁴ sed.

in fide parentum et devotione, passim a periculo liberantur : febricitantes vero, quasi speciali miraculo, tantam tamque efficacem nusquam locorum gratiam consequuntur.

- (17). xvii *De auleo furtim sublato et fure compresso, oculoque pauperis miraculose restituto.*

Contigit in eadem ecclesia miraculum insigne, quod inter cetera sua novitate non reticendum. Erat enim aulaeum quoddam olim ecclesiae fideliter oblatum ; quod cum latro quidam nocte extrahere et exportare niteretur, perque foramen sub ostio factum ubi intravit ; cumque cum furto pariter exire pararet, capite, cum humeris iam exposito, parte residua intra jacente, se tanto paries ad corpus pondere pressit, ut nec extra ullatenus progredi nec interius regredi valuisset. Uxor autem, suspectam habens viri moram, filium ad quaerendum patrem emisit : cui tandem ibidem invento nullum penitus liberationis praesidium praestare prevaluit. Parochiani vero cum ad ecclesiam in crastino mane solita devotione convenissent, latronem tam miraculose compressum et comprehensum vehementer admirantes, eumque extrahere volentes, absque difficultate qualibet ipsum per se libere egredi, ut ingressus antea fuerat, obstupuerunt ; sicque factum est ut beati Æthelberti merita provincia tota laudaret, et a sacrilegis ausibus tam evidentis ultionis exemplo se pravorum temeritas refrænaret.

- (18). In pago orientalium Anglorum cui Statesella²⁵ vocabulum antiquitas dederat, cum dies passionis beati Æthelberti per singulos annos valde celebrius haberetur, pauper quidam arte sutoria vitam agens (quoniam attritae frontis est egestas, nec quidquam pudet dummodo vivat) solemnitatem minime custodiens pro explenda necessitate miser operi solito sollicitus intendebat. Quem cum uxor sua super hoc excessu saepius argueret, ipse tandem erga illam iracundiae furore permotus, dum minus ob hoc operi, magisque intenderet objurgationi, dextrum infeliciter oculum acu sutoria perforavit. Qui continuo sancti implorans auxilium, ad ecclesiam ejusdem quanta potuit festinatione properavit : ibique confessione correctus et compunctione fuis aliquamdiu coram altari devotis orationibus, in ipsoque demum altari oblationibus expositis optatam cum multorum admiratione sanitatem recuperavit.

- (19). xviii *De milite sanctum Æthelbertum blasphemante diuinitus extincto.*

Manebat in confinio loci eiusdem in quo martyrisc ecclesia constructa fuerat, vir quidam Vitalis nomine qui ex Normannica gente oriundus extiterat. Hic martyrem nostrum innato inter Anglos et Normannos odio quasi tanto indignum honore ac veneratione reputans, uxorem suam die quodam purificationis suae ad aliam ecclesiam ire fecit, ibique solennes ritus ad victimam suae expiationis offerre. Quo completo remeando Vitalis cum domum militis cujusdam probitatis eximiae cui nomen Godiscalcus forte intrasset, domina domus ejusdem, Lecelma²⁶ vocata, quod ecclesiam sancti Æthelberti tam temerario contemptu declinare praesumpserat, instanter arguebat. Ille vero vesano spiritu torvus et quasi in amentiam versus, 'Prius,' inquit, 'uxorem meam praesepia boum

²⁵ Straatesella.

²⁶ Lecelina.

meorum adorare compellerem quam illum quem tu praedicas Æthelbertum'. Eoque dicto statim miserimus ille repentino casu *in terram corruit et* ²⁷ coram omnibus miserabiliter expiravit.

Ex quo patet quia sanctos suos dominus venerari vult in terris quos ipse quoque veneratione dignos iudicat et in coelis. Patet etiam quia non sit personarum acceptor deus, sed omnis nationis, omnis conditionis, qui credit in illum non confundetur, nam idem dominus omnium dives in omnes qui invocant illum: apud quem non est distinctio Iudaei et Graeci, sed ex omni gente quicumque invocaverit nomen domini salvus erit.

Vitam igitur ²⁸ sancti Æthelberti cum miraculis antiquis, longis autem ²⁹ ambagibus rudique sermone congestam concanonicorum nostrorum instantia brevius admodum et dilucidius ³⁰ explanavimus: nova miracula nostrisque diebus propinquiora ³¹ sancti eiusdem merita in Herefordensi ecclesia deo auctore patrata, cum a testibus fide dignis notis oblata fuerint domino propitianter tractaturi.

II. THE PASSIO IN THE C.C.C.C. MS. 308.

[fol. 1a] *Incipit passio sancti ÆTHELBERHTI regis et martiris.*

Gloriosus ac summo regi acceptus rex ÆTHELBERHTVS regali prosapia oriundus a REDWALDO rege in east anglia regnante, cuius meminit sanctus Beda in anglorum hystoria, orientalium anglorum regno undecimo loco preluit. Genitor illius regni precessor rex magnificus ÆTHELREDVS extitit, genitrix regina LEOFRVNA alto sanguine progenita. Non hos regie dignitatis summa potentia ut crebro solet filios regni fecerat obliuisci quam ineffabilia sint gaudia caelestia. Hec acquirere, hec possidere tota mente affectabant. Hinc ex gratia dei prole felici meruere beari quam pietas diuina ad salutem populi sui destinare dignata est.

Anno incarnate diuinitatis septingentesimo septuagesimo nono, ab adventu anglorum in brytanniam ccc^o xx^o ix^o regis parentibus regia soboles nascitur, baptismi sacramento Christo renascitur. Ablutus aqua [col. 2] salutari nuptiali ueste induitur. Confirmatur dextra sacerdotali: sancti spiritus gratiam suscipit. Qua benigne preuentus ad omnium uirtutum incrementa in dies proficiebat. Puerili in etate nil puerile actitare dulce habebat, grauitas enim quedam morum que ei diuinitus innata fuerat nullatenus illum uanis substerni sinebat. Summa qua prodierat ingenuitate cor illius extollentiae peste minime uexante famulabatur domino in cordis timore quam Christi Ihesu amore decorabat.

(ii) *Quod patri suo successerit in regnum.*

Processu temporis paternum post funus clito inclitus ÆTHELBERHTVS heres regni factus est etatis quartum decimum tunc gerens annum. Electus et preelectus a domino regni sublimatur solio. Et ubi eum regnare preordinarat oriens ex alto deus? Non in occidentis sed in partibus orientis. Signans per hoc cognitor occultorum famulum suum deuotum ad ortum bonorum operum sedulo conscensurum.³² Erat itaque [1 b] hic rex iuuenis forme elegantis, Deo acceptabilis, uirtute laudabilis, alloquio affabilis. Pius ac benignus ille, inquam, cui bis tinctus coccus diuinitus infulserat.

²⁷ om.

²⁸ om.

²⁹ longis ambagibus ante.

³⁰ lucidius.

³¹ + per.

³² cōcensurum.

- (iii) *Quod reginali iungi matrimonio rex cogitur a suis, ne illo sine herede defuncto regnum periclitetur.*

Quia vero nondum reginali conubio participarat, ueretur curie tota contio ne illo absque liberis de medio facto sub extraneo regimine redigatur. Vnde regi dant consilium, dignitate regia dignam accipere in matrimonium. Obstat ille tempore non modico, cor gerens sigillatum castitatis pudore. 'Deliberaram', inquit, 'libere seruire deo creatori meo, et ecce carnalis copule annecti uinculo persuadeor.' Instant optimates, ob fecunditatem prolis que ei hereditario iure succedat, initum consilium peragendum contestantes. Tandem consilii communis instantia rex uictus ait: 'Et quo talis perquirenda et reperienda reginale solium digna conscendere? Dignitas,' inquit, 'mea dignitas et [col. 2] uestra, consilio et prudentia regnum sustentari, fortitudine roborari, dum paterni regni heredem noueritis stirpe processisse regali.' O regis pietas laudanda, humilitas preconanda. Ne in aliquo regni periculo scandalum fiat suis, suorum iussis rex optemperat. Velle subditorum cedit, consilio credit. Rex regum hoc conspicit, et in cuius manu regum omnium cor consistit famulum suum deuotum in omnibus facit sibi pretiosum. Optimatum itaque consilio cedenti unus regi inquit. 'Australe regnum anglie, cui quondam iure regali quidam EGLAN nomine fuerat, noui rege carere. Non heres filius, quia nullus. Sola regnat heres uirgo filia uocabulo SYNDRYTHA,³³ uirgo speciosa, spectantium oculis gratiosa. Hanc regali thoro dignam fore censeo. Ergo regia conglobata curia uel militia rex australes in partes diuertat. Regnantium ibidem nemo qui resistat. Regnum que regit ultro se offer[r]et, immo cum regnoseipsam regi dedet.' Ad que rex: 'Huiusmodi consilium acceptarem, laudate uirginis speciositati me copularem, si patris eius precordia dudum nossem [2 a] sine fraudis macula subsistere. Nam cum patre meo rege ÆTHELREDO initum pacis fedus uirulente fraudis opere creberrime maculauit. Absit, inquam, absit ut dolosi generi consortio ullatenus iungar.' Ecce rex regum quem in odorem unguentorum suorum currere fecit, quem dextra pietatis suscepit, ne aliqua pro causa regnum alterius inuadendo diuine legis transgressor fiat, per omnia defendit.

Posthabito, licet in fide prolato, consilio unius, alterius uerbum rex prestolatur. Erat ei a secretis quidam OSWALDVS nomine. Hic regem affatus inquit: 'Insularum per orbem ut conicio huius maxime longitudinem et latitudinem perlustraui. Regnantium in ea gloriam et potentiam noui. Et, ut uideor mihi uidere, cunctis anglie regnis triumphale regnum mercie prestat. In hoc rex Offa nomine Fhincferthi³⁴ quondam merciorum ducis filius regnat, uir etatis prouecte, caput canicie circumfusus. Agitur nunc annus duodetrescesimus ex quo mercensibus preesse ceperat. Reginae nomen KYNEDRYTHA, filie uero uirginis decore nomen est ÆLFDRYTHA. Hec uti res [col. 2] expostulat nobilitatis pro genere solium reginale sola conscendere digna.' Laudem mox omnium OSWALDI consilium captat. Cum regni optimatibus rex acceptat. Sola regina LEOFRVNA mater uidua reprobat. Regem merciorum offam plurimo experimento plenum dolo pronuntiat. Mercenses omnino sine fide probat. Ne rex filius semini doloso se ammisceat maternis increpationibus obstat. At ille quod tota curia consulit, quod acceptat, licet

³³ Symbritha *Leland*.

³⁴ I. THINCferthi.

eum maternus furor artissime mancipet custodie, fieri oportere proclamat. 'Merciam,' inquit, 'petere, merciam uidere inest cordi flagrans uelle, et ueluti necesse uidetur.' 'Vere, ut testaris, excelsæ fili diuine maiestatis, uere et omnino necesse. Nam te cum idada³⁵ Iohanne uolantem³⁶ nubem iam Christus uocabit, beatissime indoli tue nuptias negabit, a carnali delectatione te alienabit, in misericordia et miserationibus coronabit. Sequi agnum [2 b] quocunque ierit, hoc felix premium tibi dabit. Erit siquidem quam ducere disponis regia uirgo filia pretiose necis tue causa. E contra uero mors tua insignis et famosa uirginis eiusdem erit famulandi deo incitamentum et forma. Quando uidelicet sanctissima innocentia tua dolis circumuenta cedetur, dei uero clementia pro martyrii uictoria mox in suprema gloria tripudiabit.'

- (iv) *Quod rex ÆTHELBERHTVS hostia dei futurus de orientali Anglia in merciam profectus sit.*

Per dei itaque prouidentiam gloriosus rex ÆTHELBERHTVS iter parat in merciam, hanc martyrii sui gloria totam illustraturus, scuto quoque meritorum perpetuo tuiturus. Sed ecce dum in conspectu omnium regium equum ascendit, terra dat motum, territat exercitum totum. Qui perterritus omnipotentem deum patrem inuocat, orat cernua prece ex diuina clementia et regi et sibi omnia prospera cedere. Attonita signo uirgula mater regina fit anxia, fit dubia, utrum uita co[ol. 2]mite rex filius unquam redeat. 'Dei tamen,' ait, 'fiat uoluntas, fiat.'

Terre signo celi mox respondit signum. Sol per orbem radios spargens fulserat lucide, et ecce obscuratur toti curie medio in itinere. Densitas nebularum subito oborta itinerantes sese alterutrum uidere negat. Dumtaxat uocis per sonum quislibet alterum nouit. Obstupescit rex ÆDELBERHTVS dum sic radios phebuis obtenebrescit. Ad stupidam curiam clamare cepit. 'Genua,' inquit, 'flectemus: prece polum pulsemus ut nostri misereatur omnipotens deus.' Quid putandum fratres karissimi his signis prefiguratum? Regem sane gloriosum pro Ihesu Christi nomine martyrizandum, presentiarum luci subtrahendum, celestique gloria coronandum.

Uix oratione completa fit aura tota serena. Tunc hilaris effectus sanctus rex ÆDELBERTUS ait. 'Sit nomen domini benedictum ex hoc nunc et usque in seculum.' Et subintulit. 'Itinerantibus non modica crebro leticia, dum illic diua poemata modulando recitantur. Ergo nobis qui ediderit carmina regia [3 a] armilla donabitur.' Nec mora, duo canendi prediti scientia in cordis leticia psallere ceperunt. Erant carmina de regis eiusdem regia prosapia. Quibus ille delectatus abstracta brachio protinus armilla modulantes carmina donat, dum repatriat plurima spondet.

- (v) *Quo modo rex ÆDELBERHTUS ueniens merciam nocturna uisione uidit omnia que in mysterio uentura erant super eum.*

Summi patris preordinante gratia sanctus rex ÆTHELBERHTUS iam egressus de east anglia, uelut abraham patriarcha de terra et de cognatione sua, merciam uenit, ubi uiua hostia sancta, deo placens, offeretur, sicque repromissionis terram lacte et melle manantem cum corona martyrii

³⁵ i. e. Jedidiah (eo quod diligeret eum Dominus).

³⁶ cod. uolantem.

ingredietur. Hospitatur in regia uilla SVTVN nominata, ubi uisione nocturna in misterio cuncta uiderat que illi futura erant. Uidit namque per somnum aule regie sue tectum decidisse, camere macerias ruisse, hinc matrem reginam planctum planxisse, ex merore lacrimas profudisse, uestem quam induebatur [col. 2] sanguine madefactam fuisse. In urbis regie medio trabem longam et latam erectam in altum. De qua in parte orientali uelut ex incisione conspexit sanguinem defluxisse. Uersus uero austrum choruscam lucis columpnam in celum usque porrectam. Se ipsum in auem transfiguratum aureis alis expansis trabem totam obtegisse,³⁷ leui uolatu superuolitasse, et uelut a summe trinitatis throno dulci symphonia uocem audisse. Hec erat uisio. Cuius coniecturam dum a familiari suo prefato quereret OSWALDO, respondit ille uoce sicut preoptarat corde: 'In dei patris' inquit, 'misericordia, rex, tibi prospera contingent omnia.'

(vi) *Quod rex AÐELBERHTVS regem offam salutet et dignis muneribus donat.*

Beatus rex AÐELBERHTVS, hostia uiua, hostia sancta, hostia deo placens perfecta futurus, haud longe morantem regem offam dignissimis muneribus donat. Refertur gratiarum actio, sed in dolo. Nam idem rex [3 b] offa falso rumore dudum auribus hauserat regem orientalium anglorum sanctum ATHELBERHTVM merciam hostiliter penetraturum, regnumque suum inuasurum. Vnde in animo dolorem susceperat. Et iam gladium uibrabit, arcu tenso sagittas parabit, ut innocentem manibus, mundum corde, in uano non accipientem animam suam, nec iurantem in dolo proximo suo penitus extinguat ni celerius repatriat.

(vii) *Quod insidiis regis offe et regine kynebrythe rex ATHELBERHTVS capitur, affligitur, et demum a perfido Winberto capite plectitur.*

Orbi illapsus dies illuxerat, et rex ad regem properat. Rex in innocentia sua cum omnibus pacem gestans ad regem in doli malicia in insontem dolos machinantem. Casu fortuito cum regis offe optimatibus regis filia prefata althrutha in solario consistebat. Aduentantem in magna gloria regem prospectans, festinat matrique regine indicat. 'Ecce,' ait, 'rex uenit ATHELBERHTVS, rex iuuenis, statura procerus, totus gloriosus. Et, [col. 2] ut uidetur, regi patri meo preferri per omnia dignus.' Laus huiusmodi filie fit matri non modice stimulatio ire. Intrat mox ad regem regina, quem ita protinus affatur: 'Quem, o rex, olim auribus hausisti rumor nunc extat uerus: ecce stipatus militum manu rex AÐELBERTUS uenit. Ecce regia menia subintrat, filiam tuam uelis nolis in coniugem accepturus: si maturius tibi non precaueris, regnum inuadet, regno te expellet. Surge et tibi tuisque consule: licet dimidium regni sponde ei qui illum neci tradat.' His male suasoriis uerbis rex accensus, copiam magni census promittit quicumque regem AÐELBERHTVM dolo circumueniat, regiumque cubi(cu)lum ingredi decipiat. 'Dubio procul,' inquit, 'experietur AÐELBERHTVS quam glorioso triumpho rex offa premineat.' Ilico regalia promissa instimulante auaritia cor penetrat unius cui Winbertus nomen erat. Qui regi assistens ait in secreto: 'Facilius nemo quam ego, o rex, tua peraget iussa. Nouit me rex AÐELBERHTVS, de me uelut de fidelissimo

sibi certus erit. Meis uerbis credet, consiliis [4 a] cedet. Quindecies anni iam euoluta orbita in patris illius curia dudum principabar. Patratum a me homicidium ad te, o rex, confugium eligere me compulit. Ergo regia mandata peragantur dum a te promissa persoluantur.' Dixit, et adventanti regi innocenti et simplici uiro dolo plenus occurrit. Salutatur lupus agnum, deo agno mox immolandum. Aduentum illius fictis acceptat laudibus. Rex sanctus equo descendit. Cui ille non pacis osculum, sed ut domino Ihesu iudas proditor, basium offert. Ad quem rex: 'Ad famosi regis merciorum offe ueni colloquium. Nam dudum animo conceperam pacificum cum eo consortium habere. Nunc igitur conferendum (*sic*) cum eo locum et tempus quero.' Respondit Winberhtus: 'Sero per internuntium tuum, o rex, aduentum ille prenouit. Testabatur fore sibi dignissimum regem orientalium anglorum regem merciorum uelle uisitare. Et adiecit "Quodcunque a me petierit prorsus obtinebit." At hodie minutus est sanguine.'

O Winberhte dolose, cur uerbo subtrahis uerbum? Rex inquis [col. 2] minutus est sanguine. Subinfer. Quin etiam, domine mi rex Æ., de tua tractat pernicie. Et si non sanguine ut esse testaris, ob mentis tamen liuorem rex minutus est dei gratia, que in glorioso martyre Christi sancto ÆDELBERTO plenius redundarat dum per martyrii uictoriam summe beatitudinis gloriam nancisci promeruit.

Denuo rex beatus ATHELBERTVS. 'Ad regem' inquit 'offam intremus.' Respondit Winberhtus: 'Haud convenit quempiam gladio accinctum tempore pacis ingredi ad regem. Ergo, rex, arma depone, sicque cum patriciis³⁸ ingredi.' Tunc ille in innocentia cordis spoliatur se gladio quo accinctus erat, dolisque pleno Winberhto dedit. Cum paucis nobilibus rex sanctus ad regem in maligno positum ingreditur. Regia clauditur porta. Ilico hinc et inde insidie prorumpunt. Rex innocens capitur, uinculis artatur, grauissima afflictione affligitur. Demum proprio gladio a Winberhto capite plectitur [4 b]. Sic innocenter peremptus in terris rex et martyr gaudia regni celestis conscendit.

(viii) *Quod ob impiam necem sancti martyris Æ. regis offe uirgo filia doluerit seseque mancipandam dei seruitio uouerit.*

Stat regia uirgo ælfthrypa: regem extinctum spectat: hinc cruoris lacrima suspirat. Et corpore licet extinctum, spiritu tamen eterne glorie tegi nil dubitans credit. Qua credulitate et sese et laureati militis Christi lugentia militum agmina consolatur. Materno consilio patratum scelus exhorrescit. 'Quid' inquit, 'genitrix impia, sic in innocentem insanisti? In defendam cunctis bone indolis iacturam linguam dolosam exacuisti, quam in proximo iusto dei iudicio morsibus dilania(bi)s. Iam effusus sanguis innoxius imminet tibi interitum minitat. Nuntiorum nullus ad me ulterius ingreditur, nuntians de sponsi alicuius complexibus. Uirginitatis decus insigne uirginitatis amatori sponso deo offeram. Cuius fauente gratia ea que [col. 2] retro sunt oblita, ad ea que in ante sunt me extendens sequar ad palmam superne uocationis. CRYLAND insulam adeundam censeo, ubi uniuersorum domino anachoretica conuersatione deseruiam. Propitiante diuina pietate uideam gloria et honore coronatum in celis quem deplango dolo peremptum in terris.'

³⁸ *cod. patjcis.*

Sic ut prefati sumus, sancti martyris ÆDELBERCHTI mors pretiosa in conspectu domini fit uirgini famulandi deo incitamentum et norma³⁹. Omnis igitur merciorum regio tam innocentis et beati uiri insignita martyrio tripudiet. In cordis iubilo dominorum domino concinat. Suo rege, suo domino, immo tam glorioso martyre dolet uiduata orientalis anglia. Iugique sederet in tristitia, si pretiosi martyris EADMVNDI non illam consolaretur presentia nec beata suffragarentur merita. Iam in oriente miraculis choruscat idem beatissimus uir EADMVNDVS, in occidente uero omnibus inuocantibus eum in ueritate iugi patrocinio suffragatur rex et martyr sanctus ÆDELBERCHTVS. Cuius, ut prefati sumus, miracula plurima [5a] que per eum diuina peregit clementia, sicut uitam sanctam et passionem illius beatam, sic litteris tradere maiorum negligentia omisit. Nos uero qui in Christi Ihesu domini nostri fide consistimus uere credimus meritis tam pretiosi et innocentis martiris crebro restitui cecis uisum, surdis auditum, claudis gressum, et omnibus infirmis optatam conferri salutem.

Passus est autem beatus ÆDELBERHTVS anno etatis sue XIII°, die dominica XIII° Kl. Junii Indictione 1^a, anno ab incarnatione domini DCCXIII^o, a passione uero DCCLXI^o, ab aduentu anglorum in brytanniam CCCXLII^o. Cuius gloriosa intercessio optineat nobis ueniam omnium delictorum, prestante domino nostro Ihesu Christo, qui cum patre uiuit et regnat, imperat, necnon et gloriatur solus deus, cum sancto spiritu, per omnia secula seculorum. Amen.

(ix) *Quod sanguine laureati regis curia mesta redierit in sua.*

Impia nece beato rege ÆTRELBERHTO, perempto nobilium suorum curia secum in merciam pacifica protectione conducta mestificatur [col. 2]. Et iam in uindictam domini sui fortasse conspiraret, si in martyrizato Christi milite magis crudelitas quam pietas regnaret. Nullatenus martyr innocens et pius sinit a suis necem suam uindicari per quam eterna gloria coronari meruit. Unde bello uacua extincti regis curia in sua redit. De cuius crudelissima nece matri regine nuntiant. Quis uel quantus dolor putandus, qui inopinate materna penetrauit uiscera? Planxit planctum magnum super filium, sed aderat celitus non modica consolatio quoniam persenserat eum ad Christum migrasse per gloriosum martyrium.

(x) *Quod iussu regis offe sancti martiris corpus in cenosum locum proiectum prefulgide lucis indicio declaratum est.*

At innoxii sanguinis effusio fit ad tempus offe regi exultacio mentis. 'En' inquit, 'iacet extinctus rex ÆDELBERHTVS. Iam sopientur insidie quibus me a regno iure hereditario possesso expellere molitus est.' Iussit itaque summa sub celeritate sancti martiris [5 b] corpus cum capite efferri et iuxta ripam fluminis quod lugga dicitur mediam in paludem proici. Quod dum agerent ministri, mirantur de leuitate corporis, quod in gestando nil omnino ponderis sentirent. Unde, si hos regia non terreret censura, minime peragerent iussa. Uicit uero cordis pietatem regius terror, qui iuxta sententiam Salomonis est uelut rugitus leonis. Itaque beati martyris corpus proicitur in paludem prope ripam luggæ fluminis. At quam celsi meriti fuerit lucis filius, Christus, qui uera lux est, eadem sub

³⁹ Above the line is written uel forma.